

ÖLÖSTŐ: BÜKI FÖLTEREM

ÖLÖSTÉS IDEJE: 1970.

TART.: BERZENCEI NŐK MÉRVESELETE

8 lap, 5 rajz

FÖLDRAJZI MUTATÓ: BERZENCE

STATISZTIKAI MUTATÓ: XIV, 2,

PAPÍRIPARI VÁLLALAT

KISKUNHALASI GYÁRA

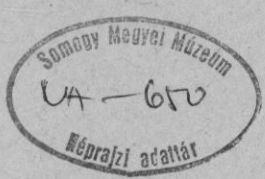
LELTÁRLOVÁS

ÁTVENETVE AZ EGYSÉGES LTK 1923-AN TETELE ALÓL

V/3/5.

RIPPPL-BŐNYI MÚZEUM KAPOSVÁR

1923

BERZENCEI NŐK NÉPVISELETE

Feldolgozta:

Büki Józsefné tanítónő

Rajzokat készítette:

Papp Imréné tanár

Az adatközlők felkutatásában és az adatok gyűjtésében résztvettek:

Házás Károly nevelő

Tarabó Magdolna tanítónő

mint a csurgói honismereti szakkör tagjai.

1970.

1923

Az öltözködés: szükségszerű egészségvédelem, divat, vagy /műemlék/ hagyományzámba menő ritkaság?

Az egyes vidékeken /helységeken/ használatos ruhadarabok, amelyeket 50-100-200 évvel ezelőtt anyáink, nagyanyáink korában viseltek, hogyan is változtak, alakultak?

Ezen kérdések után kutatva indultunk el Berzencére, egy olyan községbe, ahol mindig olyan érzéssel fordultam meg: idegen világ, más emberek közössége. Vagy csak a ruházatuk tette? Ahogy haladtunk völgynek le, dombnak fel, tisztaság, takarosság, csend áradt felénk, a virágos udvarokból, ablakok mögül. Kevés emberrel talákoztunk. Alig valamivel több kíváncsi fej mozdult egy-egy ablak mögül. Hol, merre jártak? Dolgoztak valamerre? A termelőségvetkezett ad munkalehetőséget, de képesek ők messzibb vidékre, hetekre is eljárni a család mellől dolgozni. Találkozni berzenceiekkel még Záhonyban is.

Vendéglátó gazdáink már vártak ránk. Őmódu, nagy ház, amolyan "falusi palota". Itt él a nagymama: Dergecz Györgyné Kovács Mária 70 éves, leánya: férjével: Dergecz Mária Novográdecz Ferencné 49 éves, Novográdecz Ferenc 51 éves, és a fiatalok eladó leánya: Novográdecz Ibolya.

Amíg körültekintettünk a módos és különböző korokat képviselő lakás belsejében, megérkezett a szomszédból "a falu Csalfa-Marinéje". Ő a mindentudó Mari néni, aki az öltözködésről, az 50-80-200 év előtti divatból, öltözetekről is sokat megőrizett számunkra, mivel "fűzfavarrónő" volt.

Berzencén 1908. körül Sosováné Kepel Mariskának volt először varrógépe. Az asszonyok maguk varrták vászomból öltözetüket ezideig, de jó részét a II. világháború után is. Vallási és nemzetiségbeli elkülönítések nincsenek. "Igen szoros kötelékben élünk. Még a szomszéd falvak lakóival sem érintkeztünk, keveredtünk sokáig."

"Ma már nem termelünk kendert, lent. Sőt a feldolgozó eszközöket is a sutba dobtuk a termelészövetkezet megalakulása óta. A fonalat, amit annakidején magunk készítettünk, nem a takácsnak adtuk, magunk szőttük fel. A saját szövésű kendervászonból a 35-40 éves és idősebb korú asszonyok ma is viselik a péntőt, pentelát."

A/ Felsőtestet fedő alsónemű az ing. Népies neve: üng, robacsa /horvátul/. Ez házivászonból készült. 1910-ig, illetve a háború utánig volt általános viselet. Ezóta is viselik az idősebbek. Egyfajta vászonból készült. Sárga pörszbe /Pörsz: gyári fonál, boltban vették. Van fehér pörsz is./ pamutot szőttek. Ezt minél többet mossák, annál fehérebb. Az üng hossza csipőig ér. Nyaka: szögletes kivágású elől-hátul. Elől félhosszig hasított, három gombbal zárul. Vállon: elől-hátul dupla anyag. Latfica a neve ennek a résznek. A szögletes nyakkivágás alatt a mellrészen, enyhén húzott. Diszítésül is szolgál, meg a könnyebb mozgást teszi lehetővé. Hátán ugyancsak a kivágás alatt, enyhén redőzött. Rövidujju, egyszerű kivarrással, cakkozással diszítva. Későbbi formája is ez maradt, csak jóval gazdagabb, színes himzésdiszítéssel, széles csipkeszéllel, hogy a virág átlátszék a röpike ujján is. A kivágás körül egyszerű diszítés van. Könyékig érő ujjal is készült. Bokros ingnek, levesnek is nevezték.

B/ Felsőtestet fedő, felső ruhadarab a derékkötésig érő röpike. Éppen takarja a derékkötést. 1880-tól viselik a röpikét. Ez a ruhadarab hazánk vidékei közül egyedülálló népviselet itt. Elnevezése is egyedi. Ma is viselik a 30-40 éves asszonyok. A röpike derékkötésig érő, elől végig hasított, két szél bőségű /egy szél 70-75 cm/. Nyaknál simára fektetve az anyagot, keskenyen szegve letűzték. Ma is ugyanígy varrják és viselik. A nyak körül egy álló pántrészt tettek, de ez nem gallér. Ma ez már nincs rajta. A vállrészt elől mell fölött, hátul a lapockacsont fölötti részen kibélelték valami más, vékony, de hasonló színű anyaggal. A mellrészen elől, jobb és bal oldalon négy-négy lerakás. Hátul, a gerincoszlop mentén három-három lerakás. A derékkötésig érő aljától felfelé 5 cm-t számítva, három sor 2 mm-es zejmedlit tűztek körben. Ez is diszítés.

Sima hosszú, vagy rövidujju. Lénszölbe végződik, ha hosszúujju. A vállon az ujj bevarrása bubos. Ez abból áll, hogy van két-két rakás ellenkező irányban. Ez adja a bőséget. Így a váll fölött magasan föláll.

Ha ölben tartott csecsemő viselte, akkor az alja himzett volt. Anyaga: fehér sifonszerű anyag. Fiatal lányok könnyű, világos anyagból, fiatalasszonyok, menyecskék röpikeje többnyire ékszínűk grenadia vagy más átlátszó anyagból készült. Ujabb formája: rövid ujju, a nyak körül már fekvő széles gallérral. Elöl ék alakú kivágása kapcsos, patentos betétrésszel zárult. A gallér elöl szélesen a kivágást követi, hátul "matrózgallér" alakú. A gallér "szajmedli" diszitésszel és körül csipkeszegély, kapoccsal, patenttal zárul valamennyi. "Minél átlátszóbb anyagból készült, annál áttetszőbb a gyönyörűen himzett robanicsa ujjja."

Kendervászonból, felesvászomból, tilángliból /vékonyabb anyag/, klott, szövet, parget, selyem, taft, brokátból készül. Összehajtogatása:

A röpike kifordítják. Az ujját nem. Így hátára fektetik, elrendezik a rakásokat. Ezután az elejét helyezik rá eligazítva, egyszer jobb, majd bal oldalról. A bubos ujját is megigazítják. Ezt is a hát részre fektetve, hogy a bubos rész ne gyűrődjön. Így már hosszában kettőbe hajtják. Ládába tették. Akasztót nem ismertek, de általános szabálya ez még ma is a röpike tárolásának.

C/ Az alsótestet fedő alsószoknya, más néven péntő, pentela - helyi elnevezéssel. Ez is a 35 évtől idősebb asszonyok általános kiegészítője. Korábban 2-3-4-5-6 darabot is felvettek egymás fölé. Mivel bugyogót nem viseltek, csak 1913-14-es évektől szórványosan. A péntő helyettesítette a "kötőt", melyet Mari néni fiatalabb /ma 75 éves/ 16-19 éves korában bálózások miatt kezdett védekezésül használni. /A vattát nem ismerték/. Megjegyzik: "...nem egyszer haza kellett menni a lánynak a bálból, mert a sokrétű péntő is keresztül ütött." Egy péntőt 6-7 szélből varrtak szálöltéssel össze a széleknél. Hosszúsága lábikráig ért. Ma is. Középen hátul hasitékot hagytak a felvételhez, mert a ráncok nem széthúzhatók. Derékon sima /ővszerű/ keskeny derékpántra dolgozták az anyagot. Ugy, hogy hason sima, két oldal /csipőm/ fedőzött, hogy a csipőt, fart erősítse, kiemelje. Sőt a többretű péntőből egyet, a középsőt, visszahajtották az övrészbe, hogy minél erősebbnek látszanak.

Vagy piét varrtak csipőmagasságban. Péntőből is 5-6 darabot, illetve 20 darabot kapott vagyom szerint a menyasszony a termelőszövetkezet megalakulásáig. Ma hagyományból mutatóba visz a menyasszony kelegyjébe a régi ruhadarabokból. Vászon, felesvászon, parget és színes anyag: kék-festőből, piros, fekete színűek a péntőrétegek. Ma is.

Novemberi estéken "létámiáról" hazatérő asszonyok csoportja érdekes látványt nyújt a Berzencén átutazó szemlélőnek. Kivétel nélkül fekete, fekete alapu, sötét az öltözetük. Kendőjüket zsebkendős, rózsafüzéres, imakönyves kezükkel mellem összefogva, kissé előre dülve, halkán beszélgetve vagy szóttanul mennek. Az utcai világítás gyér. 40-es égők világítják az utjukat. A partoldal, amerre utjuk tart, kissé meredek, így megdőlvé előre kivillan a sokrétű péntő közül a fehér és az égőpiros színű. Korukat a sötét miatt megkülönböztetni nem, vagy alig lehet. De ring a sok csipő és villan az égőpiros péntő. "Mert akárhányat vesznek is föl, de egynek pirosnak kell lenni." Hogy dudál az autó? Nem érdeklő őket. Egy sem néz vissza, csak szóttanul lehúzódnak. Olyan ez, mintha lefelé fordított sok-sok nyíló virág hajladozna.

D/ A péntők felett viselik a pliszérozott fél-szoknyát ünneppapokon. Ez minél élénkebb színű vékony szövetből készül. A pliszérozást maguk készítik. Az idősebbek két centi, két és fél centi széles lerakással. Minél fiatalabb azonban, annál apróbb a pliszérozás, 5-6 milliméter. A következőképpen maguk pliszérozzák: az anyag aljára 25-30 cm széles ugynevezett "kebélt", később 10-12 cm széles rövid kebélt varrtak, hogy keményebb tartása legyen a pliszérozott szoknyának. /Ez ugynevezett bélés a szoknya aljon./ Az egész anyagot lucskosra bevizezik. Alája teritenek egy használtas vékony fejkendőt, aztán 5-6 milliméter szélesen lerakják az anyagot /"kézzel megszedik"/, közben állandóan vizezik az anyagot, hogy totyogjon, tapadjon. Amikor az egész anyagot így lerakták, akkor egy söprű nyelét megtörölnék, ráteszik, és kendőtől együtt rácsavarják, föltekerik, megkötik a két végén és a közepén pertlivel. Ezután kiakasztják száradni szellős helyre. Mindaddig kint tartják, amíg a boton összemarkolva az anyag a redőtől nem ugrik. Ekkor száraz és le lehet venni. Ezután az anyagot összevarrják. Derékon egy keskeny pántra dolgozzák. Elöl középen hasitékot hagynak a felvételhez, pánttal vagy pánttal kapcsolják.

Soha sem vasalják, mert csak ha megázik, akkor megy ki belőle a rakás. Ha mégis megázik, újra így rakják le. Ennek a ruhadarabnak a tárolása nem akasztófán történik, hanem a sima asztalon az egészet végigfektetik, el- egyengetik, végül felcsavarják henger alakba. Lehetőleg egyenletesen, hogy a rakásban gyűrődés ne essék. Azután a derékrészénél "pertlivel" szorosán megkötik, majd az alján és középtájt is. Így már fektetve és szögbe akasztva is gyűrődésmentesen tárolják.

E/ Az öltözet kiegészítője a kötény. Készült: kendervászból, felesvászból. Széles köténynek nevezték. Majdnem teljesen körülfogta a péntőt. Hosszusága egyezett a péntőjével. Ebben dolgoztak. Ünnepre fekete lüszter, illetve liszter anyagból készült a kötény. Derékon sima pánt- ra dolgozzák az anyagot úgy, hogy a hason sima, két oldalt jó mély le- rakással. A lerakások szembenéznek két-két oldalról. Mozdulásnál enyhén szétnyílik. Megjegyzik: "Nagyon szép." Ma loknis kötényben dolgoznak, széleskötény helyett. De még régi is akad. Anyaga mai kötényanyag.

F/ Hajviselet. - Fejdisz. A fiúk kopaszok. Leányok kita-copf-haj- fonatban viselték a hajukat. Ugy, hogy középen választva elől kétfelől besodorva fül felé, majd hátul egybefonva fűzővel megkötötték. A lányok szalagot kötöttek az egy fonásba, vagy "Mikicsatot" /hullámcsatot/. Az asszonyok fejdíse a konty. Gyermekszülés után is kontyot hordtak, de szalag nélkül. Tibetnek hívták. Böjtben /nagyböjt/ Hushagyótól Hus- vétig zöldet, András naptól Karácsonyig kék szalagot viseltek a kontyba kötbe. Nyáron és más napokon pirosat és másféle színű szalagot hordtak a kontyon addig, amíg nem született gyermekük. Ha nem született gyerek, 3 évig hordta, utána letette a szalagot, és csak szalag nélkül viselte a kontyot. A konty alul kemény papir, csonkakapszerű séma./A fejbubján inkább hátra tolva. Külön csatot vagy fésüt tűztek a hajba, amely tar- totta a kontyot. Megjegyzik: "ez a csat sokszor égette a fej bőrét, ahog- yan a nap rásütött, mert fémből is készült, így átmelegedett."/ Erre a kemény papírra keményített csapképs, himzett sifont, erre fekete vagy színes anyagot dolgoztak. A kontyra tették a sifomból készült pecsica elnevezésű kétoldalán kivarrott szélű kendőt, majd erre a selyem- kendőt. A selyemkendő gyömyörü élénk színű, de csak vasárnap kötötték a kontyra. Misére.

Mise után letették és csak a konty maradt a fejen. A venőget is így fogadták. Más napokon kasmérkendőt kötnek a konty tetejére, vagy a sima kontyhoz tették a különböző színű szalagot a különböző időkben. Ma már a konty elmarad, egyedül a kasmérkendő maradt meg és Ünnepnapokon a se-lyenkendő.

G/ A télikabátot nem ismerik, csak a félkabátot. /A bő szoknyához nem is lehet hosszú kabátot viselni./ Ez posztóból, plüssből készült. Korábban bekecsket viseltek, belül birkaszőrma, kívül himzéssel. A vőlegény: posztó vagy szövetforma anyagból készült biborszínű szüre alá rejtette új asszonyát.

H/ Lábbelijük: bocskor. Anyaga: lószerszámbőr. Gyapju, vastag harisnyával viselték. Megjegyzi: "nagyon csunya formája volt." Főleg azonban mezitláb jártak, még a templomban is, gyermekek és felnőttek egyaránt.

Ruházatukhoz fűződő babonák: Ha a disznó beteg, a legalsó péntőddel háromszor húzd végig, megszűnik az igezés. Kisgyermekkel is ezt tették.

Népszokás: Csak lányok mentek Szentiván napján kéregetést énekelni: Dicsértessék a Jézus Krisztus-sal kezdték. A nóta végén - melyet csak horvátul tudnak énekelni /ezért nem közlöm/ szalonnát, lisztet, zsirt, salmát, tojást, pénzt kaptak és ezen a végén elosztottak. Nótájuk is volt:

Tizenhárom szélből van az én gatyám.
Csütörtökön este varrta a babám.
Ugye babám, illik rám,
Holnap is ezt veszem rám.
Olyan igazán húzd rá, te kutya cigány!

Amikor jött az Ünnepe, felöltöztek a fiatal eladó lányok és kérték: Édősanyám indítson el. "A kisajtótól a templomig". Ehhez egyfajta csipőmozgást kellett megtanulni. Ez abból áll, hogy a csipő a sokrétű szoknyát megfogva az induló lépésre kilendítették. Így megindult a ringó járás, megállni azonban nem szabadott, topogni kellett egyhelyben is, mert hátha nem tudta újra elindítani. Ez a hullámozó csipő, ringó járás egy hullámozó mozgást adott a sokrétű péntő és pliszérozott szoknyának.

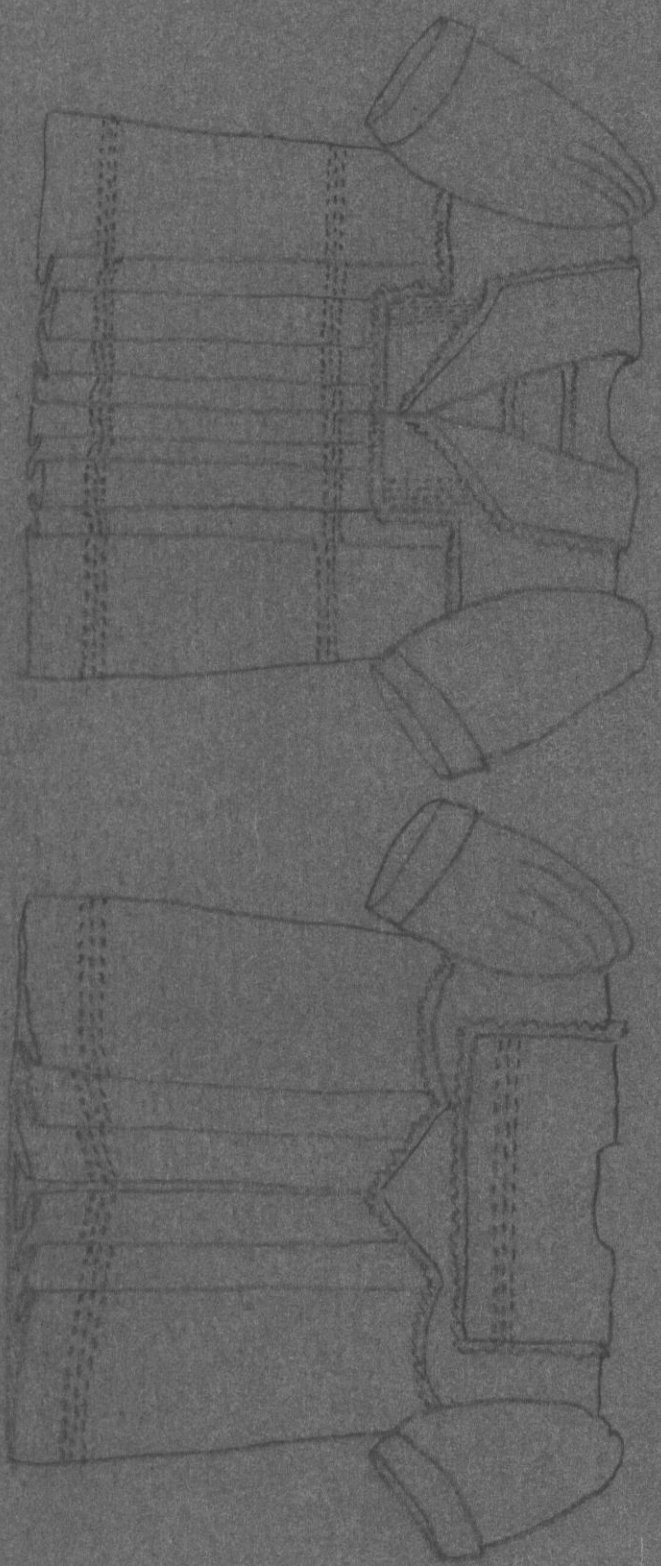
Ezen a járásom azonban korán megakadt a legény szeme. Házasság lett a vége. Korán házasodtak. A "fonyó"-ban kezdték 9-11 éves kortól. A fonyó: táncoló fiatalok gyülekezete. Itt választottak gyerekkorban párt maguknak, főleg a szülők kívánsága, választása szerint. A 20 éves lány öregnek számított. "Az 1920-as évekig vidékivel nem házasodtunk."

Nagyot változott a berzenceiek kicsi világa. Vonaton, autóbusszon, - egyre többen saját autón - járnak. Vidékre mennek dolgozni, házasodni, asszonynak is. Körülméztek a falu határán túl, munkalehetőségen kívül is. A fiatalság hódol a jelen divatjának. Jól van ez így. Nekünk pedig sietnünk kell - amíg viselője akad - megőrizni, megörökíteni valamilyen formában ezt a népviseletet, amelyet egy népcsoport oly hosszú ideig képes volt változatlanul viselni, megővni napjainkig, a múlt idők különböző divatjától.

Gyűjtés ideje: Berzence, 1970. június 18.

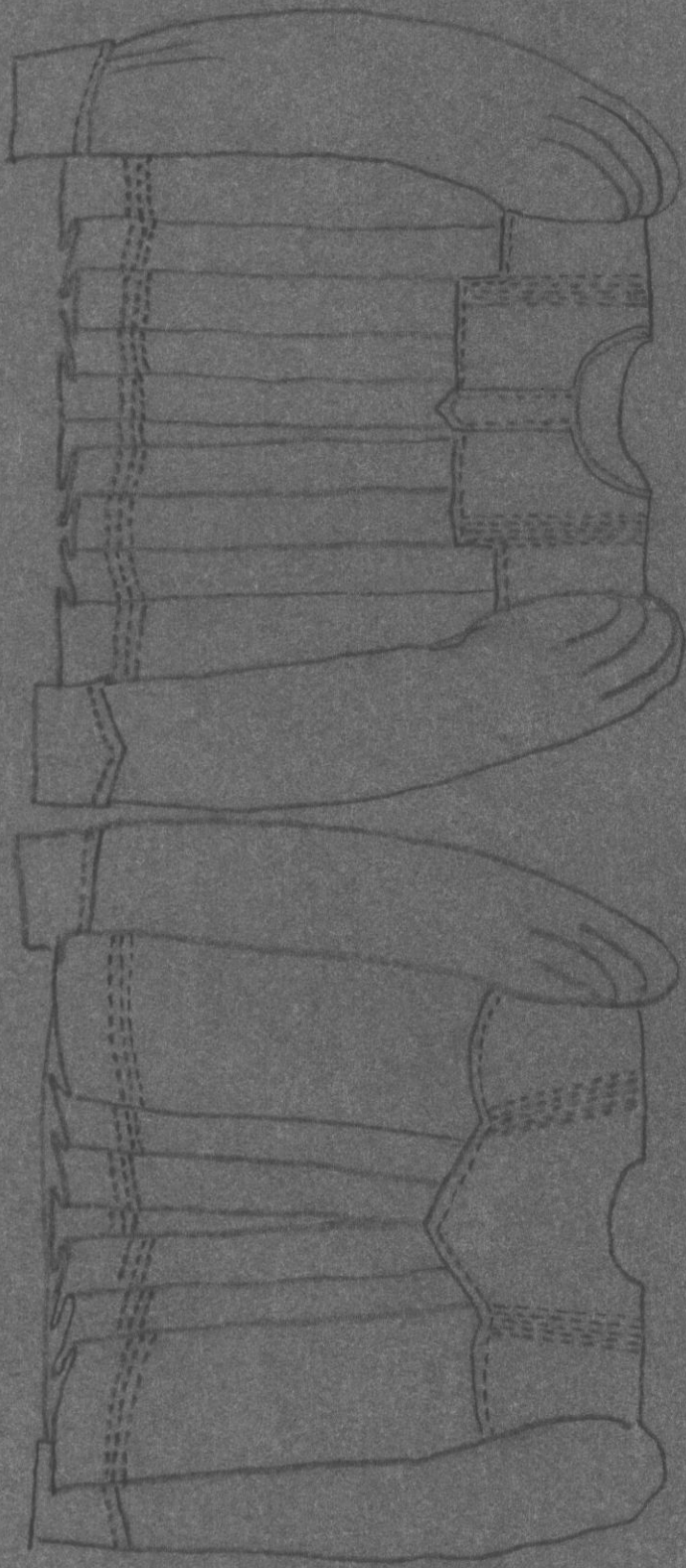
Adatközlők: Sánta Vendelné - 75 éves, háztartásbeli
Semofcsán Istvánné - 40 éves, konyhai dolgozó

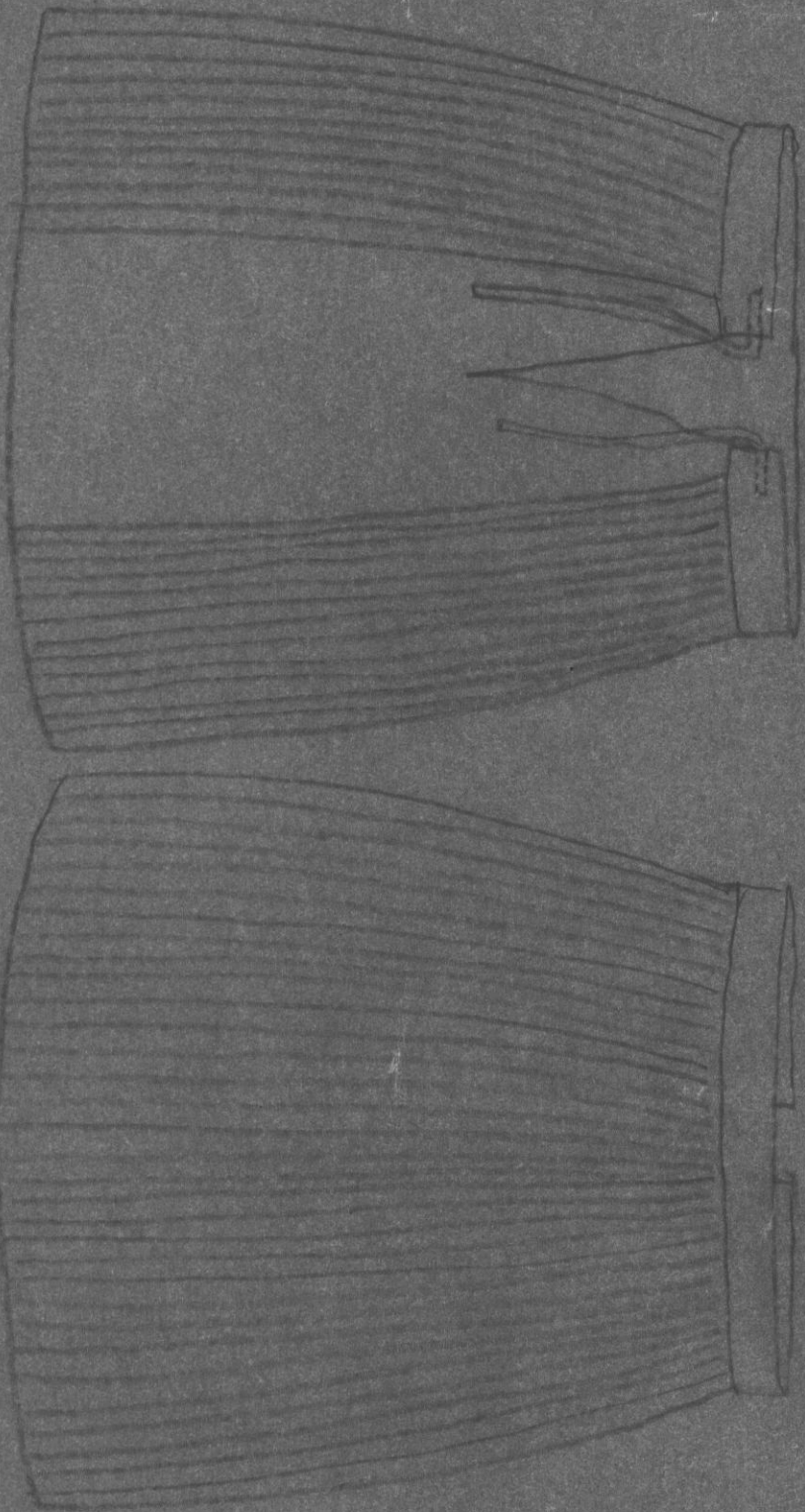
B ü k i Józsefné
tanítónő

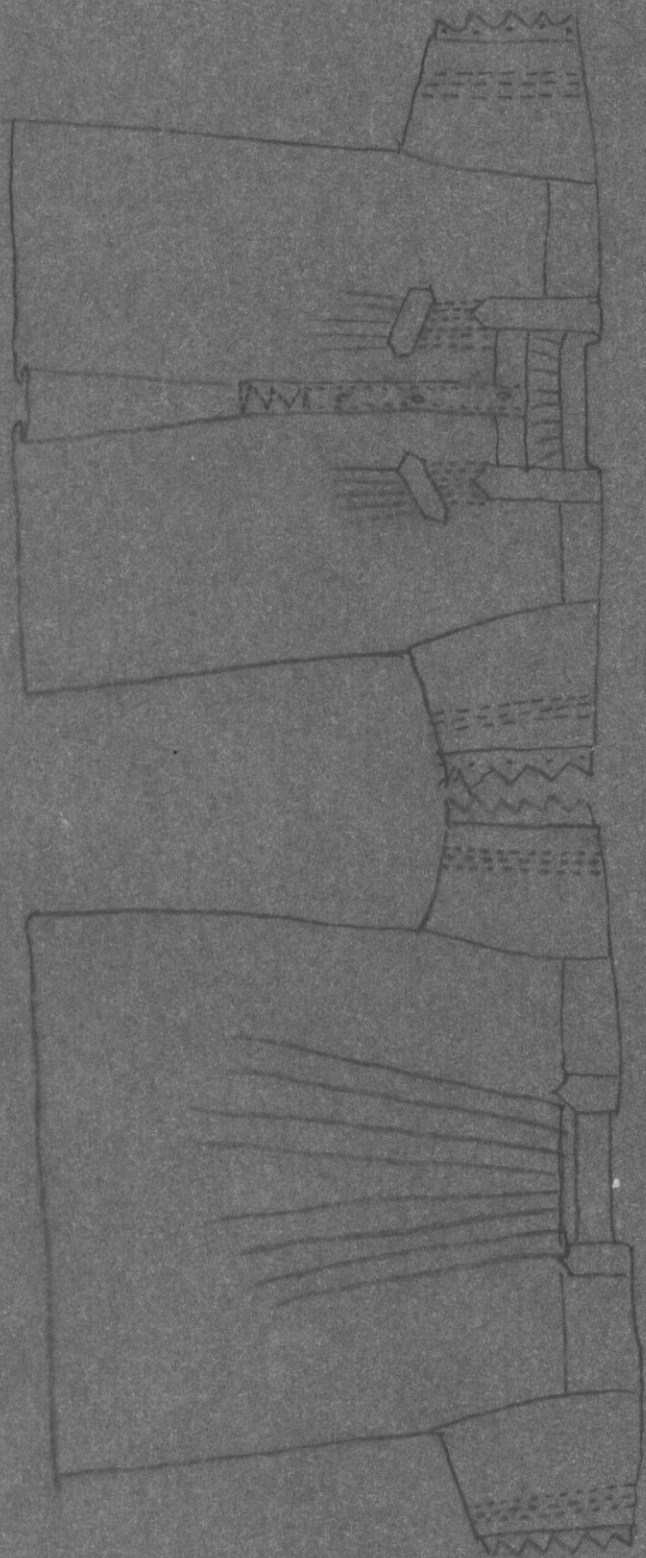
Ⓑ Röpiké világoskék anyagból

② Röpiké fekete anyagból

① Plissézozott szoknya

(A.) Inq. disztós noikó!